

**АФОРИСТИЧНІСТЬ РОМАНУ «САД ЕМЕРСОНА»
(«EL HUERTO DE EMERSON») ЛУІСА ЛАНДЕРО**

**APHORISTIC CHARACTER OF THE NOVEL “EMERSON’S GARDEN”
 (“EL HUERTO DE EMERSON”) BY LUIS LANDERO**

Сайфутдінова О.Ю.,

orcid.org/0000-0002-2767-5839

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри французької філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті висвітлено афористичність автобіографічного роману «Сад Емерсона» Луїса Ландеро. З'ясовано стан дослідженості в українській іспанистиці постаті популярного літератора та публіциста Л. Ландеро і його творчості. Перелічено творчі здобутки іспанського письменника на ниві романістики за останнє десятиліття. Окреслено жанрові особливості «Саду Емерсона». Представлено найпоширеніші в українській та іспанській філологічних традиціях визначення афоризмів. На базі обраних визначень афоризму перелічено найвірогідніші критерії афористичності. Проінтерпретовано кожен критерій і розкрито його зв'язок із функціонуванням афоризму. Із тексту роману виокремлено речення, які можна зараховувати до афористичних, беручи до уваги зазначені критерії. Описано особливості розповсюдження афоризмів авторства Л. Ландеро у кожному із п'ятнадцяти розділів «Саду Емерсона» залежно від тематики та властивостей наративу. Здійснено художній переклад окремих афоризмів, виокремлених із роману. Пояснено, які зовнішні чинники генерують афористичну сутність влучних висловлювань Луїса Ландеро. Досліджено внутрішню структуру афористичних висловлювань, присутніх у романі «Сад Емерсона». Вказано на структурну подібність окремих афоризмів Л. Ландеро із жанром грегеріяс Рамона Гомеза де ла Серни, іспанського письменника-авангардиста початку ХХ ст. Проаналізовано зв'язок афоризмів роману «Сад Емерсона» із реалізацією різних функцій мови – і основних, і факультативних. Встановлено прагматичну унікальність афористичних висловлювань відповідно до функцій мови, які вони реалізують. З'ясовано ролі афоризмів у наративі роману «Сад Емерсона». Визначено перспективи наукових досліджень, пов'язаних із явищем афористичності, зокрема з особливостями будови, виникнення, функціонування та найменування різних можливих реалізацій афористичного жанру.

Ключові слова: афоризм, афористичність, грегерія, метафора, нарратив, функція мови.

The paper covers the aphoristic character of autobiographic novel “Emerson’s Garden” by Luis Landero. The state of research concerning the figure and works of L. Landero (popular author and publicist) in Hispanic studies in Ukraine is examined in the paper. His major novels for the last decade are mentioned. Genre specificities of “Emerson’s Garden” are outlined. The most popular definitions of aphorisms in Ukrainian and Spanish philological traditions are presented. Based on the chosen definitions of aphorism, the most probable criteria for aphoristic character are identified. Each criterion has been interpreted and its connection with the functioning of aphorism has been demonstrated. The sentences have been identified in the text of the novel which may be treated as aphoristic taking into account the criteria mentioned. The specific features of aphorisms distribution in L. Landero’s novel are demonstrated for each of fifteen chapters of “Emerson’s Garden” depending on the topics and the narrative features. Artistic translation has been proposed for some of the aphorisms identified in the novel. It is explained what external factors generate the aphoristic character of Luis Landero’s utterances. The internal structure of aphoristic remarks in “Emerson’s Garden” has been investigated. It has been demonstrated that some of L. Landero’s aphorisms are structurally similar to the greguerías genre of Ramón Gómez de la Serna (Spanish avant-garde writer of early 20th century). The analysis is provided of how “Emerson’s Garden” aphorisms are connected with the actualization of various functions of language, including major and optional functions. The pragmatic uniqueness of aphoristic statements has been established in accordance with the functions of language that they actualize. The role of aphorisms in the narrative of “Emerson’s Garden” has been elucidated. The prospects of further research into the aphoristic phenomena has been specified, in particular those connected with the structure, emergence, functioning, and naming of various possible manifestations of the aphoristic genre.

Key words: aphorism, aphoristic character, greguería, metaphor, narrative, function of language.

Постановка проблеми. У сучасній іспанській літературі серед романістів вагомою постаттю є Луїс Ландеро, котрий дебютував романом «Ігри пізнього віку» («Los juegos de la edad tardía», 1989) і тепер, забезпечуючи комунікацію покоління, відображає у літературі картини сьогодення з усвідомленням історичного та письменницького досвіду свого краю. Подальші літературні здобутки цього автора увінчалися творами, які

демонструють особливий нарратив, своєрідний винахід Луїса Ландеро в мистецтві слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські дослідники іспаномовних авторів базуються на традиції іспанських філологів, котрі зараховують Л. Ландеро до «покоління 68» [1, с. 193] та до представників екзистенційного роману [там само]. Також в українських літературознавчих джерелах бачимо, що ім'я Л. Ландеро

пов'язують із постмодерним реалізмом [2] або пост-постмодернізмом, беручи до уваги роман «Ігри пізнього віку» [3, с. 89]. Українська іспаністика потребує вивчення подальшого розвитку творчості Луїса Ландеро, оскільки власне цей автор маркує сучасну іспанську літературу, поєднуючи її традиції з відповіддю на запити та вподобання теперішнього читача. Протягом останніх десятиліть Луїс Ландеро подарував літературі чимало плодів свого творчого доробку, серед яких романи «Відпущення» (тут і далі переклад мій – О. С.) («Absolución», 2012), «Життя на продаж» («La vida negociable», 2017), «Дрібний дощ» («Lluvia fina», 2019) та автобіографічні романи «Балкон узимку» («El balcón en invierno», 2014) і «Сад Емерсона» («El huerto de Emerson», 2021). Л. Ландеро, як філолог і знавець літератури та літературознавчих дисциплін, обирає найфункціональніші для сьогодення методи художнього зображення і нарративу, завдяки чому досягається якнайкраще до сприйняття аудиторії. Афоризм є одним зі способів, до яких удасться автор, аби сформулювати свій ідейний посил до читача, і, попри те, що в автобіографічному романі «Сад Емерсона» Л. Ландеро не говорить нічого про афоризми чи афористичність, окремі сентенції твору мають незаперечне право називатися афористичними.

Постановка завдання. Аби висвітлити афористичність, присутню в романі «Сад Емерсона» («El huerto de Emerson») Л. Ландеро, слід виконати завдання: визначити та пояснити критерії афористичності; відповідно до них виокремити з тексту роману афористичні висловлювання; описати особливості розподілу афоризмів у розділах роману; дослідити структуру афористичних висловлювань; проаналізувати реалізацію різних функцій мови у зазначених афоризмах; з'ясувати роль афористичних висловлювань у нарративі «Саду Емерсона».

Виклад основного матеріалу. Луїс Ландеро, сучасний іспанський романіст і публіцист, визначає жанр свого найновішого роману «Сад Емерсона» як «колекцію фрагментів, вибраних із того, що зберігає пам'ять. Своєрідну антологію минулого» [4]. Наратив твору різномірний, композиція не є класичною, лінійною, а радше репрезентує потреби сучасної художньої літератури, адже цей біографічний роман має щось на кшталт обрамлення, коли у першому й останньому розділах повторюється символічна картина зими.

Щоб дослідити афористичність цього автобіографічного роману, розгляньмо декілька визначень афоризму.

«Словник іншомовних слів» пояснює термін як «короткий влучний оригінальний вислів, що

зробився усталеним» [5]. «Енциклопедія сучасної України» визначає афоризм як «влучний вислів, який має лаконічну виразну форму, часто за допомогою антитези, паралелізму, гіперболи тощо, із глибоким та оригінальним узагальненим змістом» [6]. «Словник Української мови» витлумачує афоризм таким чином, що вимога академічного стилю дозволяє цитувати його лише частково: «Узагальнена думка, висловлена стисло в дуже виразній формі» [7]. Іспанські лексикографічні джерела пропонують подібні тлумачення афоризму, зокрема у «Словнику Королівської Мовної Академії» («DRAE») афоризм визначено як «коротка повчальна сентенція, яку встановлюють за правилом в певній науці чи мистецтві» [8, с. 53], а словник іспанської мови університету Алькала позиціонує афоризм як «коротку фразу, що має моральний або повчальний зміст» [9, с. 33].

З огляду на визначення виокремимо такі критерії афористичності:

1. *Влучність.* Передбачає, що висловлювання фіксує моральну, дидактичну або універсальну істину та/або має витончену форму, зокрема тому, що містить зображально-виражальні засоби мови (наприклад, тропи або фігури мовлення).

2. *Стислість.* Означає, що афоризм є лаконічним і відносно коротким.

3. *Здатність до відтворення* (придатність для цитування). Цей критерій пов'язаний із попереднім, тобто афористичне висловлювання здатне до відтворення, по-перше, завдяки своєму розміру (воно мало би вкластися в оперативну пам'ять людини), по-друге, завдяки можливості імплементуватися в різні тексти та контексти.

Беручи до уваги ці критерії, ми перевірили на афористичність усі речення роману і виокремили значну кількість сентенцій, які є афористичними відповідно до зазначених параметрів. Дослідження «Саду Емерсона» на наявність афоризмів виявило вже на початку, що розподіл афористичних висловлювань у романі є нерівномірним.

Нижче ми пояснюємо проліферацію афористичності (залежно від тематики окремих частин роману і властивостей нарративу) поряд із демонстрацією кількісного розподілу афоризмів за розділами:

1. *«Час збирати виноград» («Tiempo de vendimia»).* Розділ містить афоризми про пам'ять, мислення, мову та їхнє значення для письменницької діяльності. Крім того, Л. Ландеро цитує метафоричний вислів одного невідомого автора, а також Орхана Памука. Кількість добутих афористичних речень автора – 15.

2. «Попутний вітер» («El viento en la vela»). Розділ містить насамперед розповідь про відвідання цвинтаря. Значно менше тут представлено роздумів, нав'язаних цією подією, тому й афоризмів невелика кількість. Афористичні висловлювання стосуютьсяплинності часу і сприйняття часу людиною. Розділ також містить сліди висловлювань Антоніо Мачадо і Фрідріха Ніцше. У кінці розділу Л. Ландеро цитує вірша А. Мачадо «Умій чекати». Кількість добутих афористичних речень автора – 6.

3. «Чоловік без ремесла» («Un hombre sin oficio»). Розділ містить велику кількість афоризмів, позаяк вони є підсумками філософських розмірковувань автора про письменництво. Значна кількість афоризмів об'єднана у складні поширені речення. Також Л. Ландеро цитує афоризм Хуана Бенета і згадує твори авторів різних часів і народів, розповідаючи про свій досвід прочитання і сприйняття цих творів. Кількість добутих афористичних речень автора – 10.

4. «Там, де Паче» («Donde Pache»). У розділі викладено історію життя і смерті одного селянина. Роздумів чи висновків немає: автор доручає зробити їх читачеві. Афористичних речень не виявлено.

5. «Дитина і мудрець» («El niño y el sabio»). Розмірковуючи про два способи художнього споглядання і відображення дійсності, Луїс Ландеро генерує багато повчальних афоризмів та інкрустує їх у висловлювання, адресовані його учням. Також маємо кілька цитат З. Фрейда, Й. Гете, Дж. Джойса, вплетених у розділ, а тоді афористичні цитати різних авторів (таких як Шервуд Андерсон, Еудженіо Монтале, Хуан Рамон Хіменес, Хосеп Пла, Гі де Мопассан, Гюстав Флобер, Вінсент Ван Гог, Фернандо Пессоа, Марсель Пруст) подані окремо в кінці розділу. Кількість добутих афористичних речень автора – 13.

6. «Лицяння» («Un noviazgo»). У цьому розділі Л. Ландеро розповідає спогади свого дитинства – виклад подій, які передували сватанню тітки автора, а також робить костюмбристські описи побуту, портретів та інтер'єрів. Афористичних речень не виявлено.

7. «Осяяння» («Iluminaciones»). У цьому розділі Л. Ландеро цитує блискучі вислови Теодора Адорно про творчість Вальтера Беньяміна. Автор розмірковує про цитати, що стали для нього значущими, відколи він їх почув від різних людей у своєму житті. Також оповідає про свої враження від прочитання окремих частин літературних творів, про переживання наративу і про читацькі додумування; генерує афоризми про життєвий досвід дитини, старшої людини та про вибірко-

вість пам'яті. Кількість добутих афористичних речень автора – 5.

8. «Чоловіки та жінки» («Hombres y mujeres»). Л. Ландеро розповідає і розмірковує про свої спостереження за чоловіками та жінками. Усі афоризми розділу – про відмінність їхнього способу життя. Кількість добутих афористичних речень автора – 4.

9. «Молитва» («Plegaria»). У розділі автор, розмірковуючи про споглядання і творчість, цитує афористичні вислови Мігеля де Сервантеса, Йоганна Вольфганга фон Гете та поезію Антоніо Мачадо. Роздуми увінчуються молитвою літератора, де традиційні афористичні висновки про секрети майстерності письменства зодягнені в наказовий спосіб. Кількість добутих афористичних речень автора – 4.

10. «Мадрид тих часів» («El Madrid de entonces»). У розділі маємо розповідь про людей, які жили у Мадриді тоді, коли юний автор приїхав до столиці. Афористичних речень не виявлено.

11. «Старий моряк» («El viejo marino»). Розповідь про долю шукача прогод, який не може знайти собі місця на суші серед своїх, автор підсумовує афористичними висловами. Кількість добутих афористичних речень автора – 2.

12. «Із саду до моря» («Mar desde el huerto»). У розділі Л. Ландеро розповідає про свої переживання під час подорожей і роздумує про якість і цінність подорожей, про що і формулює афоризми. Кількість добутих афористичних речень автора – 4.

13. «Час, коли ми були такими гарними» («Cuando éramos tan guapos»). У розділі автор оповідає про своє кохання в молоді роки та розмірковує про світосприйняття молодих людей. Свій емоційний досвід і світогляд він підсумовує афоризмами. Кількість добутих афористичних речень автора – 8.

14. «Самозванства» («Imposturas»). Л. Ландеро розповідає про свою роботу помічником адвоката, викладачем французької мови та робить про це емоційні висновки. Афористичних речень не добуто, позаяк влучні висловлювання автора представлені або неповними реченнями, або вони мають нерозривний зв'язок з іншими реченнями та не можуть відтворюватися в оригінальному вигляді.

15. «Зимові дні» («Días de invierno»). Автор символічно описує атмосферу іспанської зими крізь призму часу з її уявними та мітологічними персонажами. У цьому розділі афоризми Л. Ландеро узагальнюють його онтологічні переживання. Кількість добутих афористичних речень автора – 7.

Розгляньмо найпромовистіші афоризми «Саду Емерсона»:

Diríase que la experiencia vital no está completa hasta que no contamos o nos contamos lo vivido [10, с. 191]. – «Я би сказав, що життєвий досвід не є доконечним, доки ми не розповімо комусь або собі про те, що пережили».

Цей афоризм одержано через констатування спостережень автора. Він пов'язує сприйняття, усвідомлення і пам'ять із мовленням людини. Це висловлювання – здобуток науки, потрактований у художній формі.

En algún lugar de la conciencia, se oye por un momento el agua loca de la historia [10, с. 233]. – «У якомусь закутку свідомости на мить можна почути шалену течію історії».

Цей метафоричний вислів окреслює спосіб сприйняття людиною історичної дійсності. Наявні метафори дають змогу пояснити коротко, що людині за малий проміжок часу неможливо досягнути кількатисячолітню вагу історичних подій.

Усі афоризми «Саду Емерсона» відображають суб'єктивне бачення світу автором: вони є і науковими, і художніми водночас. Науковість реалізується через демонстрацію застосованих мисленнєвих операцій: синтезу, аналізу, аналогії, абстрагування, порівняння, узагальнення, індукції та дедукції. Художність досягається зображально-виражальними засобами мови, переважно метафорою, персоніфікацією, гіперболою чи повторами:

Al calor de las palabras, todo de pronto parece nuevo y recién inventado [10, с. 12]. – «Під жаром слів усе раптом здається новим і свіжоствореним».

Confía en el lenguaje, me digo, ese sutil ejército capaz de descubrir y conquistar las más ignotas tierras, de hacer reales y tangibles hasta los mismos espejismos [10, с. 12]. – «Довіряй мові, – кажу я собі, – це рафіноване військо, здатне відкрити і завоювати найнезвіданіші землі, зробити реальними та матеріальними навіть міражі».

Por mucho que ideas y que imagines y proyectos, hasta que no está escrito no sabes de verdad lo que has ideado, imaginado y proyectado [10, с. 12]. – «Як би Ти не задумував, не уявляв і не планував, доки воно не написано, ти не знаєш насправді, що ти задумав, уявив і спланував».

Hasta la fantasía tiene su casa en la memoria [10, с. 9]. – «Навіть фантазія має дім у пам'яті».

Y el alma se aturde con la velocidad [10, с. 24]. – «А швидкість оглушує душу».

La imaginación tiembla sobrecogida ante el vislumbre de lo desconocido e infinito [10, 183]. – «Заскочена уява тремтить у передчутті невідомого і безмежного».

Цікаво зауважити, що метафоричні афоризми Луїса Ландеро подібні до реалізацій жанру *greguería*, творцем якого був письменник-авангардист Рамон Гомез де ла Серна (1888–1963), котрий у своїх *greguerías* поєднав влучний вислів із метафорою [11]:

Nos muerde el ladrido de los perros [10, с. 30]. – «Псячий гавкіт нас кусає».

Son más largas las calles de noche que de día [10, с. 45]. – «Уночі вулиці довші, ніж удень».

І Р.Г. де ла Серна, і Л. Ландеро досягали афоризмами злиття двох реальностей – предметної та літературної. Афоризми Р.Г. де ла Серни виникли завдяки його життєвому і творчому гаслу: «Усе треба сказати» [12, с. 17]; натомість афористичність Луїса Ландеро реалізується через переконання, що він «проживає прочитане» [10, с. 47]. Попри те, що афоризми Луїса Ландеро нерівномірно розподілені по всьому «Саду Емерсона» (хоч не лише цей його твір багатий на афоризми), а не опубліковані окремими збірками, як у Рамона Гомеза де ла Серни, вони достатньо сильні, аби виокремитися і знайти свого читача на шпальтах газет, у заголовках електронних сторінок, у соцмережах і рекламі. Справді, найвлучніші речення тексту фігурують насамперед у рекламі перед першопоказами фільмів і передують презентаціям книжок. Завдяки закону довіри до зрозумілих висловлювань, який передбачає «апеляцію до вічних простих істин» [13, с. 40], афоризми, якщо не завжди реалізують комерційну, некомерційну та культурну продукцію, завжди реалізують самих себе, позаяк сучасне суспільство потребує афоризмів, що б відобразили дійсність, у якій воно живе, і слугували би підсвіченими дороговказами у строкатій масі текстів, у в'язкому інформаційному просторі.

Дослідивши реалізацію функцій мови у «Саду Емерсона» загалом і в наявних у ньому афоризмів зокрема, можна дійти висновку, що всі зазначені афоризми здійснюють комунікативну функцію мови, позаяк забезпечують спілкування автора з читачем. Також вони реалізують мислеоформлювальну функцію, адже в них виформулювалися думки автора і, напевно, формулюватимуться думки його читачів. Когнітивна функція мови також здійснюється через афористичні висловлювання, завдяки їм ми пізнаємо світ. Репрезентативна функція мови здійснюється завдяки здатності афоризмів відображати об'єктивну дійсність, емоційна – через їхню власність передавати емоції автора. Експресивна функція виявляється у вираженні письменника за допомогою афористичних висловлювань,

а імпресивна (апелятивна) – через вплив, який чинять на читача афористичні висловлювання.

Окрім комунікативної, когнітивної, мисле-оформлювальної, репрезентативної, емоційної, експресивної та імпресивної функцій мови, у романі нерідко реалізується метамовна функція, коли текст витлумачує сам себе:

No hay quizá mayor logro literario que conseguir que un sustantivo adquiera toda la mágica potencia que tuvo en sus orígenes [10, с. 13]. – «Мабуть, найбільша майстерність літератора – це досягти, щоб іменник набув усієї своєї магічної сили, яку він мав на початках».

Qué inmenso poder tiene el lenguaje, creador de realidades que, cuando fraguan, resultan más fuertes y perdurables que la propia realidad objetiva [10, с. 14]. – «Яку колосальну владу має мова; вона витворює реальності, які, щойно вони постали, виявляються сильнішими і тривкішими, ніж сама об'єктивна дійсність».

На думку вітчизняних мовознавців, метамовна функція є не основною, а факультативною [14, с. 64], і саме рідкісний факт її реалізації робить унікальним текст роману разом із наявними у ньому афоризмами.

Беззаперечною є вага афористичних висловлювань у «Саду Емерсона». Застосовуючи афористичні висловлення, Луїс Ландеро досягає декілька цілей щодо сприйняття свого тексту читачем: 1) лаконічні формулювання концентрують думку; 2) вишукані формулювання підсвічу-

ють ідеї, думки та ціннісні орієнтири; 3) прості висловлювання консервують висновки.

Висновки. Аналіз «Саду Емерсона» дає підстави вважати афористичним цей твір, позаяк значна частина речень у його структурі є влучними, лаконічними й оригінальними формулюваннями висновків та узагальнень. Афористичності «Саду Емерсона» Луїс Ландеро досягає тим, що органічно і невимушено вливає в текст твору мудрість усього свого наукового, літературнотворчого та чуттєво-емоційного життя. Цей текст виник насамперед як метафорична вербалізація усвідомленого досвіду автора-читача, автора-письменника й автора-викладача, поєданого з осмисленими та переосмисленими цитатами його улюблених письменників, філософів і людей різних професій, що траплялися йому на життєвому шляху. Цікавою для подальшої наукової розвідки може бути комплексна розробка критеріїв афористичності, котрі би допомогли чіткіше встановити, які висловлювання можна вважати афоризмами, а які ні. Перспективним для розвитку іспаністики було би з'ясувати, чи ще хтось із іспаномовних авторів пише *gregerías* і, якщо так, то чи називає їх цим терміном. Також потенційно продуктивним для сучасної філології є розмежування жанрів афоризму та *gregerías* з уточненням їхніх класифікаційних особливостей із розробкою відповідної номінації виокремлених жанрів. Так само начасовими є проблеми інтертекстуальності афоризмів, їхнього перефразування та перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Басанта, Анхель. Сучасний іспанський роман: тенденції і групи / пер. з ісп. С. Романової. *Всесвіт*. 2011. № 1–2. С. 193. URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/835/41/> (дата звернення: 16.07.2021).
2. Оласірехі, М.Х. Чи повернеться реальне до постмодерної літератури? / пер. з англ. Г. Трегуб. *Всесвіт*. 2011. № 11–12. URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/940/41/> (дата звернення: 16.07.2021).
3. Дроздовський Д. Стратегії експлікації постмодерністської чуттєвості в іспанській літературі 1960–1990-х рр.: з перспективи пост-постмодернізму. *Studia Methodologica*. 2016. Вип. 43. С. 135–140.
4. Ruiz Mantilla, Jesús. Luis Landero: "Hay gente que no aprende a amar. Quizás yo sea uno de ellos". *El país*. 3.04.2021. URL: <https://elpais.com/eps/2021-04-03/luis-landero-hay-gente-que-no-aprende-a-amar-quizas-yo-sea-uno-de-ellos.html> (дата звернення: 16.07.2021).
5. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl> (дата звернення: 16.07.2021).
6. Енциклопедія Сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44675 (дата звернення: 16.07.2021).
7. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/aforyzm> (дата звернення: 16.07.2021).
8. Diccionario RAE de la lengua española. Vigésima Primera Edición : en 2 t. / RAE. Madrid : Editorial Espasa Calpe, 1995. Tomo I. 1077 p.
9. Diccionario para la enseñanza de la lengua española. Barcelona-Alcalá de Henares : Bibliograf-Universidad de Alcalá de Henares, 1995. 1248 p.
10. Landero, Luis. El huerto de Emerson. Barcelona : Tusquets Editores S.A., 2021. 240 p.
11. Diccionario de la lengua española. URL: <https://dle.rae.es/greguer%C3%ADa> (дата звернення: 16.07.2021).
12. Gómez de la Serna, Ramón. Greguerías / Rafael Calleja. Madrid : Editorial Saturnino Calleja, 1919. 317 p.
13. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
14. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : Академія, 2009. 336 с.